

VWG ARNHEM EO

bijeenkomstverslag 6-6-89

Rob Lensink

Uw notulist had, toen hij ging uitwerken, slechts bescheiden aantekeningen tot zijn beschikking, het verslag is dan ook wat summier.

Aanwezig waren 15 leden aanwezig waaronder een nieuw lid.

Waarnemingen rondje

Prachtig weer in mei, veel oosten winden, veel mensen brachten uren in het veld door. Er werd weer het nodige waargenomen. Over de Velperwaarden vloog een Kleine Zilverreiger. Een week later dook er een op de Ooypolder. Dit zou wel eens dezelfde kunnen zijn. Langs de IJssel werden vier Ooievaars gezien, zonder ringen. In het rivierengebied werden in mei nog verschillende wintervogels gezien. In de Lobberdense Waarden zorgde een Wilde Zwaan voor opschudding bij de waarnemers, in Meinerswijk werd een waarnemer wakker geschud toen een Kleine Zwaan door zijn kijkerbeeld vloog. Op verschillende plaatsen verbleven Kolganzen en Rietganzen, veelal in familieverband. Op de Veluwe werden een aantal roepende Draaihalzen opgemerkt, van enkele werden nestplaatsen gevonden. Grauwe Klauwieren werden gezien bij De Steeg en in de Lobberdense Waarden. Bij Angeren betrof een Boomvalk een oud Kraaienest boven in een hoogspanningsmast. Grote Gele Kwikstaarten werden vastgesteld op Rozendaal en Sonsbeek. De IJsvogel op Rozendaal werd verdacht van polygamie, doch zekerheid werd niet verkregen. Op de Imbos verbleef een tijdje een Hop. De Kloostertuin in Huissen werd begin juni verrijkt met het geluid van een zingende Europese Kanarie. In de Vaalwaard werd in mei nog een Velduil opgepest. Meinerswijk kreeg bezoek van Steltkluten. En nog veel meer leuke waarnemingen. Zie elders in dit nummer.

Van het planologisch front

Door de Gemeente Rijnwaarden werd een nieuw bestemmingsplan voor de Bijland vervaardigd. Hiertegen werd door de VWG bezwaar aangetekend. Naar ons idee werd met de toekomstige bestemmingen in dit gebied onvoldoende rekening gehouden met de hoge avifaunistische waarden van dit gebied. In een hoorzitting van de raadscommissie, die de bezwaarschriften behandeld, hebben wij onze bezwaren toegelicht.

Rond Meinerswijk is de wind nog niet gaan liggen. Hoewel er geen officiële uitspraken over bezwaarschriften zijn, gonst het van de geruchten. Vooralsnog is dit voor ons geen aanleiding om het geruchtencircuit binnen te treden.

Door de Provincie Gelderland is een concept-ontwerp-uiterwaarden-beleidsplan uitgebracht. Hierin wordt een integrale visie op toekomstige inrichting en gebruik van alle Geldersche uiterwaarden gegeven. Een van de hoofddoelstellingen is dat de natuurwaarden niet verder achteruit mogen gaan en waar mogelijk moeten worden hersteld. Door de VWG zal een reactie op schrift worden gesteld.

Vogels

Door RIN (H. Leys) en SOVON is een Huiszwaluwen project gestart. Het schijnt slecht te gaan met deze soort, doch niemand weet exacte getallen. De bedoeling is dat kwartblokken integraal geteld gaan worden. Daarnaast kunnen per kolonie allerlei gevins worden verzameld. Voor meer informatie, Norbert Kwint of Rob Vogel.

Een kolonie Roeken in Brummen was oorzaak van opschudding onder de aanwonenden. Er werden geen nesten verstoord, doch de roep om opruimen van de kolonie klinkt. Getracht zal worden dit in overleg met NMF en Gemeente te voorkomen. In de Rijnstrangen werden een aantal nieuwe kolonies Oeverzwaluwen gevonden, ook op terreinen waar nog gegraven wordt. Getracht zal worden voor volgend jaar contacten te leggen zodat zo min mogelijk kolonies onnodig om zeep gaan.

Er blijkt behoefte aan excursies die specifiek op een of enkele soorten zijn gericht (roofvogels in de broedtijd, Nachtzwaluwen). Gezien de datum is het te kort dag om nog wat te organiseren. Voor volgend jaar zal wat op poten worden gezet.

Regelmatig wordt de VWG benaderd om gegevens te verstrekken. Om hier voor ons zelf een houvast in te hebben wordt door het bestuur gewerkt aan een checklist van punten waar bij verzoeken op moet worden gelet. Wat voor gegevens, aan welke organisatie, voorwaarden, vergoedingen.

De Avifauna

De dekking voor de financiering van het project heeft thans de som van f 95.000 bereikt, nog f 40.000 te gaan. Daarnaast zijn we met Rijkswaterstaat in gesprek. Deze dienst heeft belangstelling voor het materiaal van broedvogels en niet-broedvogels in de uiterwaarden. Wellicht komen hier ook nog enkele 10.000 guldens vandaan.

Inventarisaties

De tweede helft van de avond stond geheel in het teken van de eerste resultaten van de inventarisaties dit voorjaar. Op de Veluwe werden weer duizenden ha op zeldzame en schaarse vogels geïnventariseerd. Ook in de Liemers en de Rijnstrangen werden de rare vogels aangepakt. Proefvlakken waren er ondermeer in Ellecom, Rozendaal, Huissen, Posbank en Onzalige Bossen. En daar kunnen pagina's over vol worden geschreven. Wat daar allemaal gevonden is, hoeveel plezier de mensen in het veld hebben gehad, hoe mooi de zon eind mei in alle vroegte en stilte kan opgaan. In een ander verband leest en hoort u het nog. Slechts een korte impressie op deze plaats.

Door Henk Sierdsema werden twee plots in de Onzalige Bossen onderzocht, een met oude eik en berk en een met alleen oude eik. Het gemengde bos lijkt veel rijker aan vogels dan ongemengde bos van eiken. Vooral bij holenbroeders was dit verschil duidelijk. Park Rozendaal werd voor het vijfde achtereenvolgende jaar gedaan, Naast smaakmakers als Grote Gele Kwikstaart bleken veel standvogelsoorten na de zeer milde winter duidelijk toegenomen: Meerkoet, Waterhoentje, Boomklever, Koolmees, Pimpelmees, Heggemus. Door Jos van de Leygraaf en consorten werden de Huissensche Waarden bekenen en een klein proefvlak juist binnendijs. In dit kleine gebied werden oa Ransuil, Waterral en Torenvalk vastgesteld. De Huissensche Waarden waren goed voor verschillende soorten

eenden, Waterral, Fuut, Ransuil, Steenuil en Torenvalk. De Leimers en Rijnstrangen waren tot voor kort terra incognito. Die tijd is voorbij, sinds er 40 Wulpen, 5 paar Bruine Kieken, 40 Buizerden, 4 Buidelmezen, 29 Roerdompen, 37 Grote Karekieten, Rietzanger, Snor, en nog veel meer leuke soorten en aantallen zijn gevonden. Het zoeken naar schaarse en zeldzame soorten op de Veluwe leverde ondermeer 10 Draaihalzen op, 2 Kleine Vliegenvangers, ruim 80 Roodborsttapuiten enz. Het proefvlak op de Posbank dat in 1979 was gedaan, werd opnieuw geïnventariseerd. De Geelgors ging achteruit van 13 naar 3 paar, De Roodborsttapuit van 2 naar 9 paar. Bij de andere soorten waren de uitkomsten in beide jaren redelijk overeenkomstig. En, waarom deden we dit allemaal ?; allereerst omdat vogeltjes kijken zo leuk is.

---

oproepen!

Bovenstaand relaas wil ons doen geloven dat het kijken naar vogeltjes leuk is!! Welnu, dat is waar! Wellicht nog leuker is het in vogelwerkgroepverband kijken naar diezelfde vogeltjes. Of dit nu in prentielloos excursieverband of in georganiseerd en gestandaardiseerd BSP- en/of BMP-verband gebeurt doet er niet toe, dergelijke waarnemingen en belevenissen verdienen het om aan het papier toevertrouwd te worden en in deze vorm voor het nageslacht bewaard te blijven, al of niet na publicatie. En ziehier, middels het blad van de Vogelwerkgroep doet zich laatstgenoemde mogelijkheid voor. Laat er nu bij de Vogelwerkgroep Arnhem veel naar vogels gekeken worden door leden die dit blijkbaar ook nog leuk vinden. Gevolg: een ongebreidelde en niet-aflatende stroom verhalen, verslagen, telresultaten en wat dies meer zij. Voeg daarbij nog eens een gestaag groeiend leden-tal en wat is dan het resultaat.....

De volgende twee **oproepen** voor medewerking aan de vervaardiging van ons lijfblad:

REDACTEUR: naast neerlandici worden ook andere enthousiastelingen opgeroepen om viermaal per per jaar medewerking te verlenen bij de opmaak, 'lay-outen', typen, corrigeren en overige werkzaamheden op het inhoud-technische vlak.

Schroomt niet en neem contact op met de huidige redactie:
Norbert Kwint (08330-13315) voor informatie en opgave!

PRODUCTIE-MEDEWERKER: wie wil, ook viermaal per jaar, zorgen voor het sorteren en bundelen van Vlerk? Bij voorkeur iemand in Arnhem. Informatie en opgave bij Rob Lensink (085-515501).

vogels op de heide

Verslag van een lezing van A.J. van Dijk, 7 februari j.l.

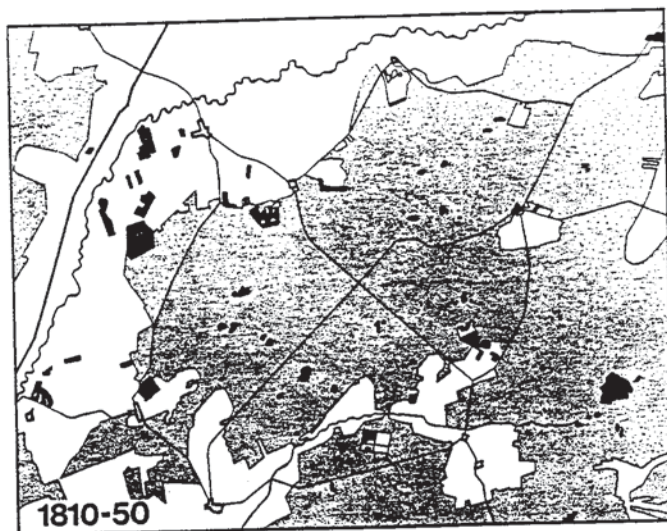
Fokko Erhart

Inleiding

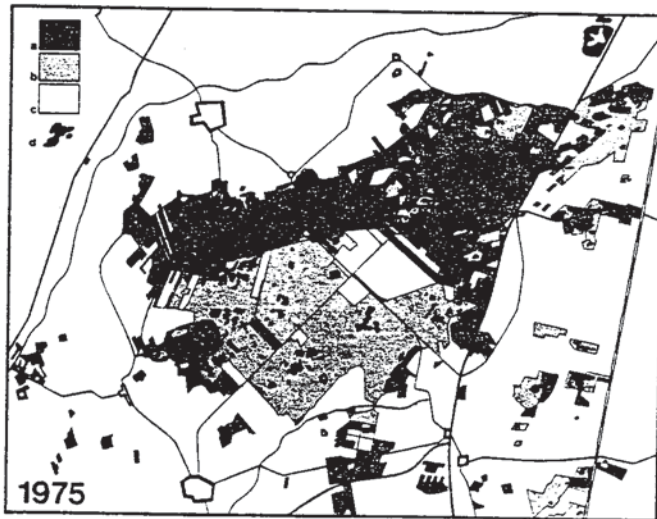
Samen met andere vogelaars heeft Arend van Dijk gegevens verzameld van de broedvogels van het Dwingelderveld. Dit gebied ligt in Zuidwest-Drenthe tussen Assen, Hogeveen en Meppel en bestaat uit open heide (1350 ha), naaldbossen (2450 ha) en cultuurlanden (600 ha). Tevens heeft hij gegevens van beheer en landschap verzameld. Naderhand zijn er relaties tussen deze drie variabelen gelegd. Als je deze gegevens lang genoeg verzamelt, is het misschien mogelijk om van te voren te voorspellen welke veranderingen in beheer en landschap welke veranderingen in de vogelbevolking met zich meebrengen en anders om ook. Een voor de hand liggende relatie is dat de bosvogels in aantal zullen toenemen als er meer bos komt.

Gebied

Er zijn gegevens bekend vanaf het begin van de vorige eeuw. In de eerste helft van de 19e eeuw was het gebied wat nu het Dwingelderveld is een open heidelandschap (figuur 1). Aan het eind van de 19e eeuw zijn vooral in het noordwestelijk deel bossen aangeplant. Hier en daar zijn percelen heide omgezet in cultuurgrond en het aantal vennen is toegenomen. Tot de eeuwwisseling lijkt er weinig te zijn veranderd. In de eerste helft van de 20e eeuw vinden wel grote veranderingen plaats. De 'woeste gronden' worden namelijk ontgonnen. Een gevolg van deze ontginning is dat het gebied ontwaterd wordt en kon een grotere hoeveelheid voedingsstoffen de oorspronkelijk voedselarme heide inspoelen. Het landschap van nu is anders dan omstreekt de eeuwwisseling. Onder invloed van verdroging en eutrofiëring is de heide verruigd, vergrast en plaatselijk begroeid geraakt met opslag en struwelen en zijn stuifzanden geheel verdwenen.

Figuur 1. Landschappelijke veranderingen op het Dwingelderveld en omgeving (1810-50, 1975) (a=bossen, b=heide, stuifzanden en venen, c= cultuurgronden, d=vennen, veenplassen, plassen)

Momenteel is dit gebied het enige echte grote heideveld in Drenthe. Vooral de openheid is van belang evenals de natheid. Deze natheid is een belangrijk verschil met de Veluwe heidevelden die wel open zijn maar zeer droog. Langs het heideterrein bevindt zich opgaande begroeiing. De heide is recentelijk op veel plaatsen vergrast. De vergrassing is vooral ten koste gegaan van de dopheide-vegetatie.

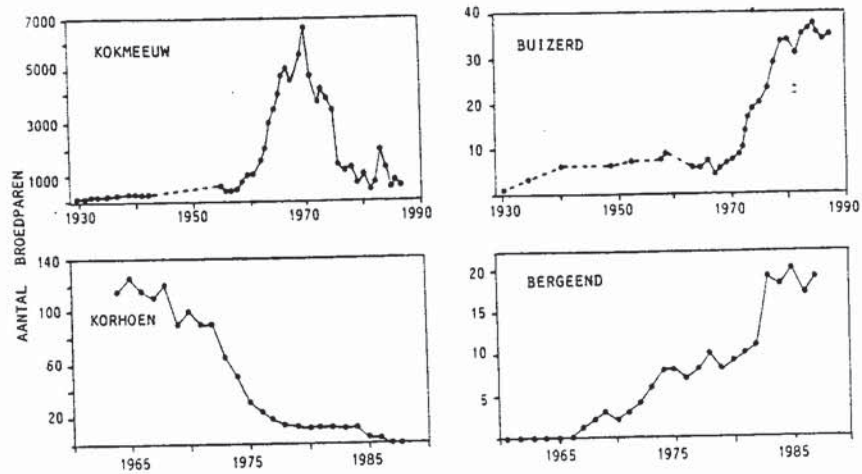
Vogels

In de loop der jaren zijn er meer vogelsoorten en aantallen gaan broeden. Opvallend is dat er meer algemene soorten zijn gekomen en dat de landelijk meer schaarse soorten ook hier schaars zijn of zelfs verdwenen zijn. De Kokmeeuw (figuur 2) is vanaf 1950 voor zover bekend door vergroting van het voedselaanbod toegenomen. De soort bereikt zijn top rond 1970, waarna er een afname volgde tot 1980. Het is mogelijk dat de komst van de Havik en vos alsook het rapen van eieren de aantallen broedparen hebben weten te drukken.

In figuur 2 zijn de aantallen broedparen van de Buizerd weergegeven. In het begin (1930-1970) was de toename klein. De aantallen zijn laag gebleven door afschot en als gevolg van het gebruik van pesticiden in de landbouw. Momenteel is er sprake van een weelderige stand: plaatselijk worden dichtheden van 3 paar per 100 ha bereikt.

De Korhoen (figuur 2) was vroeger een algemene broedvogel. Vanaf 1970 is er een afname te constateren die in het midden van de jaren zeventig in een stroomversnelling geraakt. Daarna volgt een lichte stabilisatie. Vandaag de dag komen er echter geen Korhoenders meer voor. Vanaf 1975 heeft de Bergeend zich in het gebied gevestigd (figuur 2). De

toename is overeenkomstig de landelijke trend: de Bergeend vestigt zich meer en meer in het binnenland. Vermoedelijk is er sprake van een aanpassing aan het voedselrijker wordende zoete water.

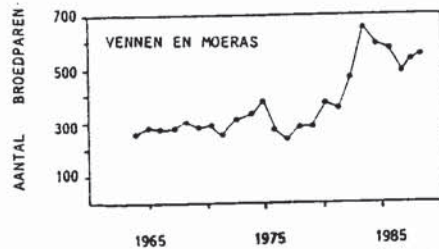

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van enkele broedvogels op het Dwingelderveld.

Biotopen

Het voorkomen van vogels is sterk gerelateerd aan biotopen. In het Dwingelderveld zijn grofweg drie biotooptypen te onderscheiden: vennen, heide en bosjes.

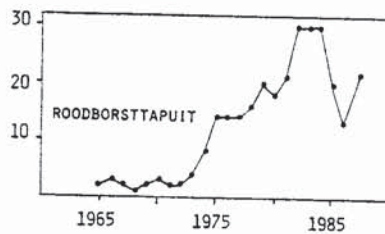
De aantallen watervogels die in en om de vennen broeden fluctueren vaak sterk. Dit komt onder andere doordat de waterstand varieert. Als het waterpeil hoog is (nat jaar) zijn er veel watervogels. Opvallend zijn de aantallen Wintertalingen die omstreekt de 150 paar liggen. Het gebied is de laatste jaren (vanaf 1979) natter geworden, grotendeels als gevolg van beheersmaatregelen. De aantallen broedvogels van vennen en moerassen zijn ook toegenomen (figuur 3).

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van broedvogels van vennen en moeras in 1965-1987 (exclusief Kokmeeuw).

Een factor die het biotoop heide sterk beïnvloedt, is de vergrassing. In 1950 was er vrijwel geen sprake van vergrassing. De heide was toen ook nat. Na 1970 werd de heide droger en was er meer vergrassing. De Grutto broedde vroeger op de heide en fourageerde op de cultuurgronden. Door de genoemde vergrassing van de heide is dit biotoop ongeschikt geworden voor Grutto's. Dit gedrag, van op de heide broeden en op cultuurland fourageren, vinden we vandaag de dag nog terug bij de Wulp. De Kievit is ook een soort die vroeger een algemene broedvogel was op de heide maar daarna afnamen. Deze soort is echter sinds 1980 weer toegenomen, veelal als gevolg van het plaggen. Misschien dat de Grutto zich in de toekomst weer zal aanmelden als broedvogel.

Het biotooptype bosjes is moeilijk te 'meten'. Niet alleen het oppervlak speelt een rol, maar ook de rand en de aangrenzende gronden. Volgens Arend is de hoeveelheid bosjes in de loop der jaren afgenomen. De Fitis is dan ook afgenomen. Daarentegen is de Grasmus toegenomen. De Roodborsttapuit (figuur 4) is een soort die voordeel ondervonden heeft van de zware 'stormschade' van het begin van zeventiger jaren. De eerste jaren na de storm is er weinig te merken van een invloed; een paar jaar later neemt de Roodborsttapuit evenwel sterk toe.

Figuur 4. Aantalsontwikkeling van de Roodborsttapuit

Wil je nog meer weten over het Dwingelderveld en zijn vogels in relatie met het beheer, dan kan je het verslag (waarvan Arend co-auteur is) dat er over is geschreven, bestellen bij Rob Lensink. Kosten f 12,50=.

veldwaarnemingen

Jos van der Leygraaf

Mei

Ooievaar	21-5	4	Angeren (Kersten, vd Leygraaf)
Rode Wouw	4-5	1	Vogelenzang, Driel (Schoppers)
Canadese Gans	10-5	1	Vaalwaard (Lensink)
Brilduiker	14-5	2	Brilduiker (Schermerhorn)
Dwergmeeuw	13-5	18	Bijland (Lensink)
Draaihals	1-5	1	Imbos (Kwint)
	4-5	1	Onzalige Bossen (Vogel)
Grauwe Klauwier	23-5	1	Brandtoren-Roz. Veld (Sierdsema, Knijn)
Tapuit	21-5	10	Deelerwoud (Lensink)

Juni

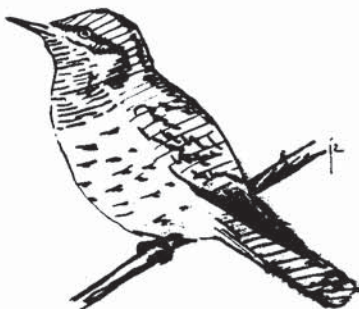
Kleine Zilverreiger	1-6	1	Beemd (Roos)
Wilde Zwaan	17-6	1	Lobberdense Waard (Renssen, Knijn)
Brandgans	10-6	2	Westervoort (vd Leygraaf)
Canadese Gans	3-6	5	Bijland (Renssen, Knijn)
Kluut	24-6	3	Oude Waal (Renssen, vd Hoorn)
Draaihals	4-6	2	Arnhem-Spijkerkwartier (Schermerhorn)
Grauwe Klauwier	2-6	1vr	Spoorlijn Arnhem-Zutphen (v Dijk)

Juli

Visarend	21-7	1	Rheden, overvl. (Kreetz)
Roodpootvalk	24-7	1	Herikhuizen, overvl (Kreetz)
Draaihals	24-7	1	Beekhuizerheide (Kreetz)
Kruisbek	35 exx,		div. waarnemers

Een wat magere oogst, maar waarschijnlijk worden in allerlei verre oorden meer waarnemingen verricht. Opvallend zijn de 'vreemde eenden in de bijt' die in de zomermaanden gezien zijn zoals Brandgans en Wilde Zwaan. In het Rijnstrangengebied werden ook zo'n 17 Kolganzen waargenomen. Gaat het hier om gedwongen overzomering door aanschot of ziekte?

Nieuw adres voor inzending waarnemingenkaartjes!!! Jos van der Leygraaf.
Wilhelminastraat 74, 6851 KP Huissen

rivierentelling 1987-88

Rob Vogel

Inleiding

Het seizoen 1987/88 was al weer de tiende maal in successie dat leden van de Vogelwerkgroep Arnhem e.o. deelnamen aan de tellingen van watervogels langs de grote rivieren. Ook dit seizoen werd weer maandelijks geteld in de periode september tot en met april. Het telgebied van de VWG omvat de uiterwaarden en enkele binnendijkse gebieden langs de westzijde van de IJssel tussen Deventer en Arnhem. De oppervlakte van dit gebied is 6600 ha en omvat enkele groter uiterwaarden als de Bolwerkswede, 't Gansey en de Havikerwaard. Daarnaast ligt binnen de grenzen van het telgebied een zeer gaaf gebleven binnendijks stuk rivierenland: de Voorsterklei tussen Voorst en Wilp.

Elke maand wordt op de zaterdag rond het midden van de maand geteld door twee ploegen die afwisselend het traject Arnhem-Zutphen en Zutphen-Deventer voor hun rekening nemen. Veel telwerk gebeurt vanuit de automobiel; in gebieden die vanaf de weg niet te tellen zijn, wordt gelopen. Met behulp van deze methode zullen grote watervogels en grote vogelconcentraties volledig geteld worden. Watervogels met een meer teruggetrokken leefwijze en de meeste zangvogelsoorten worden daarentegen systematisch onder-

teld.

Liefst 24 vogelminnaars droegen in het seizoen 1987/88 hun steentje bij aan het evenement, een nieuw record!!

K. Bannick, D. Frequin, E. van Gessel, B. Henstra, O. Holterman, G. van Hoorn, J. Knijn, W. Kuyper, J. van der Leygraaf, D. Meyer, J. Ponten, G. Prins, J. Pijnakker, D. Radstake, Th. Renssen, P. Schermerhorn, J. Spies, G. Verhagen, J. van Vliet, A. Waanders, G.J. Winkelhorst, H. Winkelhorst, N. Wellink en H. de Wijs.

De telomstandigheden

Na drie koude tot strenge winters op een rij liet de winter zich in het seizoen 1987/88 wel van een heel milde kant zien. De enige koude van betekenis werd vastgesteld in eind november/begin december. In de daaropvolgende maanden werden met krachtige winden veel oceaandepressies naar onze streken gevoerd. Als geheel was de winter zacht, somber en nat.

De waterstand was in de periode september-januari normaal tot iets boven normaal en van februari tot en met april vrij hoog tot hoog. In september en februari zijn de telresultaten negatief beïnvloed door langdurige regenval.

In oktober kon het traject Zutphen-Deventer niet geteld worden.

Resultaten

In vogelvlucht zal het seizoen 1987/88 er als volgt uit:

In september waren er in vergelijking met voorafgaande jaren weinig vogels in het telgebied aanwezig, vooral door het opmerkelijk lage aantal pleisterende Kieviten (normaliter veruit de talrijkste soort in die maand).

In oktober kon helaas niet het hele traject afgewerkt worden, hetgeen resulteerde in een zeer laag maandtotaal. Opmerkelijk is dat ook in deze maandnauwelijks Kieviten in het telgebied aanwezig waren.

In november brachten Smient, Wilde Eend en Kokmeeuw de totalen op een iets hoger niveau. Het aantal duikeenden en Meerkoeten bleef echter extreem laag.

December scoort duidelijk boven het langjarig gemiddelde, vooral omdat de hoofdmacht van de Kolgans al vroeg arriveerde.

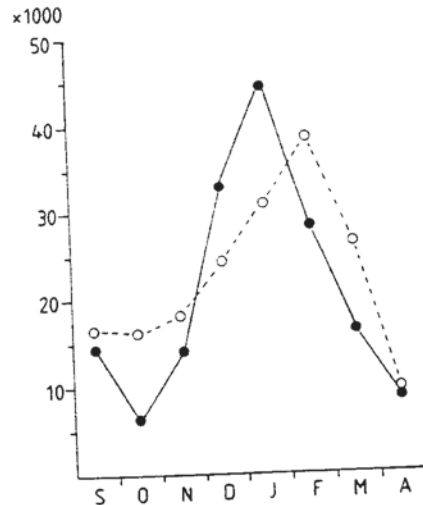
De milde januarimaand nodigde veel soorten uit om in Nederland de winter door te brengen. De Kolgans spant met zo'n 22 000 exx. wel de kroon. Traditiegetrouw werden ook van Wilde Eend, Smient, Meerkoet en Kokmeeuw hoge totalen gemeld.

In februari veranderde aan dit beeld weinig, behalve dat de meeste ganzen vanwege het aanhoudende zachte weer alweer in Noord-Nederland zaten.

In maart en april schommelden de teltotalen rond het gemiddelde niveau voor die periode. De Kokmeeuw is de enige soort waar aansprekende aantallen van gemeld werden. Ook in deze maanden hielden zich zeer weinig zwanen, duikeenden en Kieviten in het rivierengebied op.

Leuke soorten zijn waargenomen in de vorm van twee Ooievaars in april in de Voorster klei (broedvogels Voorst), drie Zwarte Zeeëenden in november, een Slechtvalk in maart, twee Kluten in april en een IJsvogel in november.

Aan het bekende rijtje exoten (Nijlgans, Indische Gans, Chinese Knobbelgans, Fazant) konden dit seizoen Magelhaengans, Carolinaeend en Valkparkiet worden toegevoegd-

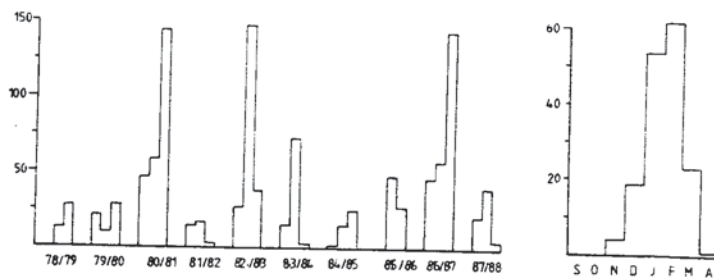

Figuur 1. Het seizoensverloop van alle soorten tezamen in 1987/88 (dichte symbolen) en het gemiddelde seizoensverloop van de negen voorafgaande seizoenen (open symbolen)

Enkele soorten

Een overzicht van de telresultaten per soort wordt in tabel 1 gepresenteerd. Een aantal soorten worden in het onderstaande afzonderlijk besproken:

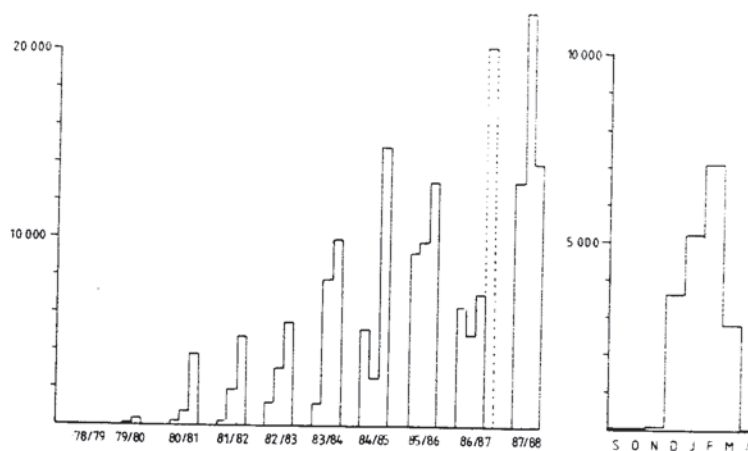
De Wilde Zwaan overwintert in jaarlijks wisselende aantallen inde IJssel-uiterwaarden. Vooral een combinatie van langdurig koud winterweer en de aanwezigheid van geïnundeerde uiterwaarden speelt deze soort in de kaart. In de winter 1987/88 waren de overwinteringscondities voor deze soort ongunstig. Een zeer laag aantal pleisterende vogels was het gevolg (figuur 2). Hoewel het aantal overwinterende Kleine Zwanen nauwelijks bepaald wordt door de aard van de winter bereikte ook deze soort zo'n beetje een nieuw laagte-record. Het lang uitblijven van winter-inundaties van de uiterwaarden maakte dit gebied kennelijk minder aantrekkelijk dan andere jaren.

Figuur 2. Wilde Zwaan

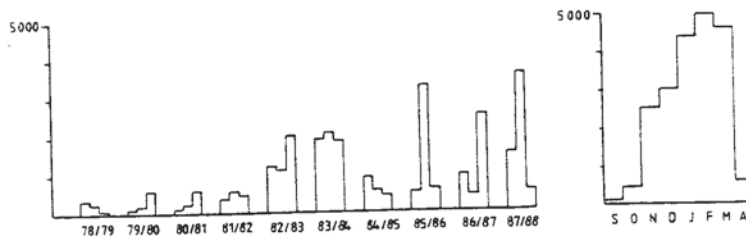
De milde winter heeft ook in een negatieve zin effect gesorteerd op het aantal overwinterende Rietganzen. Het seizoen begon veelbelovend met meer dan 2 000 vogels in december. In januari waren onder invloed van het zachte winterweer al weer veel Rietganzen naar het noorden vertrokken.

De Kogans (figuur 3) gaat daarentegen nog als een speer. Jaarlijks neemt de soort in aantal toe, terwijl de tendens bestaat om ook steeds vroeger op de overwinteringsplaatsen te arriveren.

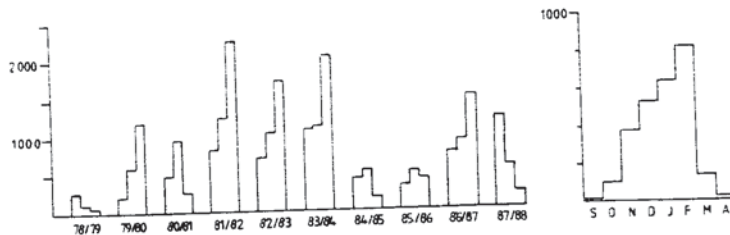
Figuur 3. Kogans

Ook Smienten (figuur 4) brengen in jaarlijks toenemend aantal de winter door in het zuidelijke IJsseldal. In de jaren 70 kon alleen in jaren met gedeeltelijk geïnundeerde weilanden en niet te streng winterweer een hoog aantal Smienten vastgesteld worden. Momenteel is de Smient een normale verschijning in strangen en langs de oevers vande IJssel, waar in gezelschap van Meerkoeten op weilanden wordt gefourageerd.

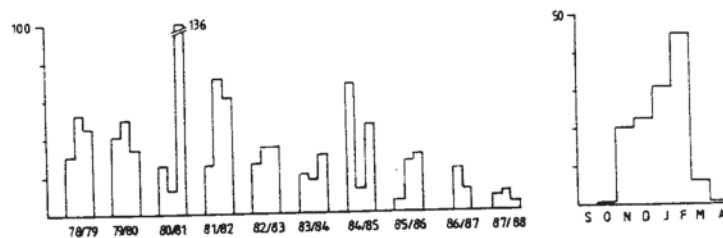
Figuur 4. Smient

Doordat deze winter geen oppervlaktewater was dichtgevroren, konden Tafeleenden weer overal pleisteren. In vergelijking met de voorafgaande strenge winters werden dan ook nauwelijks Tafeleenden op de IJssel waargenomen, maar des te meer in strangen en tichelgaten. Opmerkelijk genoeg vertrokken de meesten alweer op het moment dat, gemiddeld genomen, de grote aantallen nog moeten arriveren.

Figuur 5. Tafeleend

De Bonte Kraai heeft in het telgebied een zeer opmerkelijke verspreiding. Het wintervoorkomen van deze soort beperkt zich zeer strikt tot de Voorster Klei en landgoed Nijenbeek e.o., tussen Deventer en Zutphen. Uit vergelijkingen met telmateriaal van de oostzijde van de IJssel is inmiddels vast komen te staan dat de Bonte Kraaien zelfs de rivier die aan hun overwinteringsgebied grenst, nauwelijks oversteken. Helaas lijkt het erop dat dit fenomeen geleidelijk aan verdwijnt. Het aantal overwinterende Bonte Kraaien neemt van jaar tot jaar gestaag in aantal af (figuur 6).

Figuur 6. Bonte Kraai

Landelijk perspectief

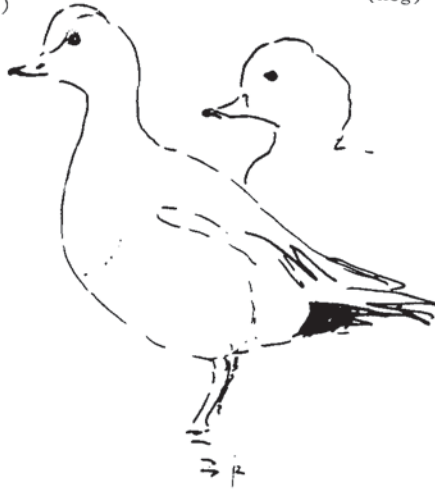
Hoe verhouden de in tabel 1 gepresenteerde aantallen zich nu in een landelijk perspectief? Om hier een indruk van te krijgen, ben ik gaan stoeien met de resultaten van vijf landelijke januari-tellingen (83-87) zoals gepubliceerd in Limosa (zie aldaar). Het gemiddelde over die periode (drie strenge winters, twee zachte winters) heb ik eens vergeleken met het gemiddelde over die periode van ons telgebied. Op deze wijze kunnen we een beeld krijgen over welk gedeelte van de in Nederland overwinterende populatie nu langs de zuidelijke IJssel de winter doorbrengt (tabel 2). Uit dit overzicht komt naar voren dat de zuidelijke IJsseluiterwaarden vooral voor zwanen, ganzen, Meerkoet en Tafeleend van belang zijn.

Tabel 2. Procentuele aandeel van in het telgebied 'IJssel-Zuidwest' pleisterende watervogels (januari) in het landelijk geheel. Alleen soorten met een aandeel van tenminste 0,5% zijn opgenomen

Soort	%
Kleine Zwaan	3.7%
Wilde Zwaan	2.7%
Rietgans	2.7%
Meerkoet	2.7%
Kolgans	1.8%
Tafeleend	1.7%
Wilde Eend	1.4%
Knobbeizwaan	1.4%
Krakeend	1.3%
Nonnetje	0.8%
Grote Zaagbek	0.7%
Waterhoen	0.6%

Tot slot

Op het moment dat u dit leest, staat het nieuwe seizoen weer in de startblokken. Ik zou eenieder willen uitnodigen om eens aan zo'n telling deel te nemen. Een rivierentelling meemaken is een leuke manier van met vogels bezig zijn en een goede reden om de IJsseluiterwaarden (nog) beter te leren kennen. (zie agenda!!)

Tabel 1. Resultaten rivierentellingen IJssel-Zuidwest, 1987-88

Teidata	12-09	17-10	14-11	19-12	16-01	13-02	12-03	16-04
Soort								
Fuut	45	25	88	50	98	28	84	47
Dodaars			2			5	3	5
Aalscholver	64	58	64	57	37	63	292	41
Blauwe Reiger	31	17	36	25	19	38	5	25
Ooievaar								2
Wilde Eend	474	542	2023	1869	3275	1508	1173	392
Wintertaling	21	254	357	59	129	52	174	8
Zomertaling								3
Krakeend	2			2	4			
Pijlstaart							4	
Smient	60	57	1576	1428	3309	460	649	45
Slobeend	9		4				4	72
Kuifeend	14	33	304	797	394	432	389	190
Tafeleend		125	372	1172	569	172	93	3
Brilduiker						5	3	2
Zwarte Zeeëend			3					
Grote Zaagdek				51	13	40	57	
Nonnentje				24	15	26	30	
Carolina Eend						1	1	
Bergeend			8	36		10	29	32
Grauwe Gans	1					2	16	3
Kolgans	4			13322	21848	13878	201	4
Rietgans	3		4	2055	1391	68	1	
Brandgans			1	1				
Canadese Gans				2		1	1	
Indische Gans	1		1	1				
Maghallean Gans				44	31		1	
Gans spec.				7			2	5
Nijlgans	12	3	21	7				
Knobbelzwaan	73	25	98	125	85	104	59	140
Wilde Zwaan				18	36	8		
Kleine Zwaan			9	91	47	132		
Buizerd	5	14	35	34	29	23	21	6
Sperwer			10	5	2	1		3
Havik	1					1	1	
Bruine Kiekendief	1							1
Slechtvalk						1		
Torenvalk	3	3	11	7	5	7	3	5
Fazant		11	5	8	10	3		11
Patrijs	3					6	3	
Waterhoen	12	4	18	39	47	11	26	15
Meerkoet	1156	743	1682	3362	4672	2294	2698	428
Scholekster			1		2	1	208	49
Kievit	5823	492	1363	411	362	726	1804	921
Goudplevier							2	20
Bontbekplevier								4
Kleine Plevier	10		6		2			3
Watersnip	293	6	52	107	9	45	16	20
Wulp	1						36	3
Grutto	1						226	137
Witgatje		2	3		2			4
Bosruiter		1						
Oeverloper	13							
Tureluur							2	22
Zwarte Ruiter	4	2						
Groenpootruiter	8							1
leine Strandloper								1
Bonte Strandloper							3	
Kemphaan	1							31
Kluut								2
Grote Mantelmeeuw			3	3	6	2	11	
Zilvermeeuw	25		108	76	351	41	262	10
Stormmeeuw	12	5	132	129	182	218	771	183
Kokmeeuw	3066	1875	2615	3066	4226	5755	4803	3197

Holenduif	8		70	84	29	33	15	19
Houtduif	156	34	166	1225	727	465	431	219
Turkse Tortel	5		12	3	40	4	8	10
Steenuil					2	1		1
IJsvogel			1					
Grote Bonte Specht						1	1	
Veldleeuwerik		189	35	3	3	10	5	2
Boerenzwaluw	467							27
Huiszwaluw	402							
Graspieper	9	39	2	6	1		16	90
Waterpieper			5		2			
Witte Kwikstaart	146	17			1			84
Gele Kwikstaart	26							4
Winterkoning		3	6	3	1	1	3	21
Heggemus		2	6	1	1	1	2	9
Grote Lijster			4	2		5	6	4
Kramsvogel	2		532	450	509	63		1
Zanglijster		7						
Koperwiek			46	2				
Merel	2	15	25	33	36	32	47	44
Tapuit	7							
Paapje	6							1
Zwarte Roodstaart								4
Roodborst		6	4	1		3	1	3
Zwartkop								2
Fitis								6
Tjiftjaf	4	3						23
Goudhaantje			2					
Koolmees	2	20	12	14	13	15	25	35
Pimpelmees		3	12	1	1	2	2	8
Matkop	1		1		1			
Staatmees			4			5		
Boomklever	1					2	2	2
Boomkruiper			1		1	2		1
Valkparkiet								
Ekster	35	21	106	150	86	85	87	116
Vlaamse Gaai		1	10	1	4	2		3
Kauw	507	29	535	718	410	396	649	348
Roek	754	249	497	634	131	383	195	424
Zwarte Kraai	270	186	174	225	149	87	138	194
Bonte Kraai			10	8	10	5		
Spreeuw	402	529	508	784	384	531	431	437
Ringmus	40	27	39	52	27	26	16	22
Vink	1	39	10	45	13	22	14	18
Keep					3			1
Groenling				5		3		2
Putter			1					
Kneu	138	50						
Sijs				3	10			12
Frater			9					
Geelgors	20		1					
Rietgors	1		9	3	1		9	4
Exemplaren	14714	5766	13871	32939	43853	28352	16372	8300

broedvogels en landschap

Rob Lensink

Inleiding

In de periode 1979-89 zijn er binnen ons werkgebied 105 proefvlakken op alle voorkomende broedvogels geïnventariseerd. Tijdens het inventariseren vormen de zeldzame en schaarse soorten de krenten in de pap. De veldkaarten zijn evenwel voornamelijk gevuld met Kieviten, Houtduiven, Merels, Roodborsten, Koolmezen en Vinken. Aan het einde van het seizoen wordt alles uitgewerkt en komen de algemene soorten in tientallen paren voor, van de zeldzame en schaarse soorten maar enkele. De reden dat we proefvlakken inventariseren is dat we langs deze weg achter voorkomen van algemene soorten kunnen komen. Maar wat is een algemene soort; een Huismus, een Vink, een Spreeuw? Zijn deze soorten wel zo algemeen als de naam suggereert, of hebben ook zij hun voorkeuren?

In het vervolg wil ik een aantal vragen beantwoorden:

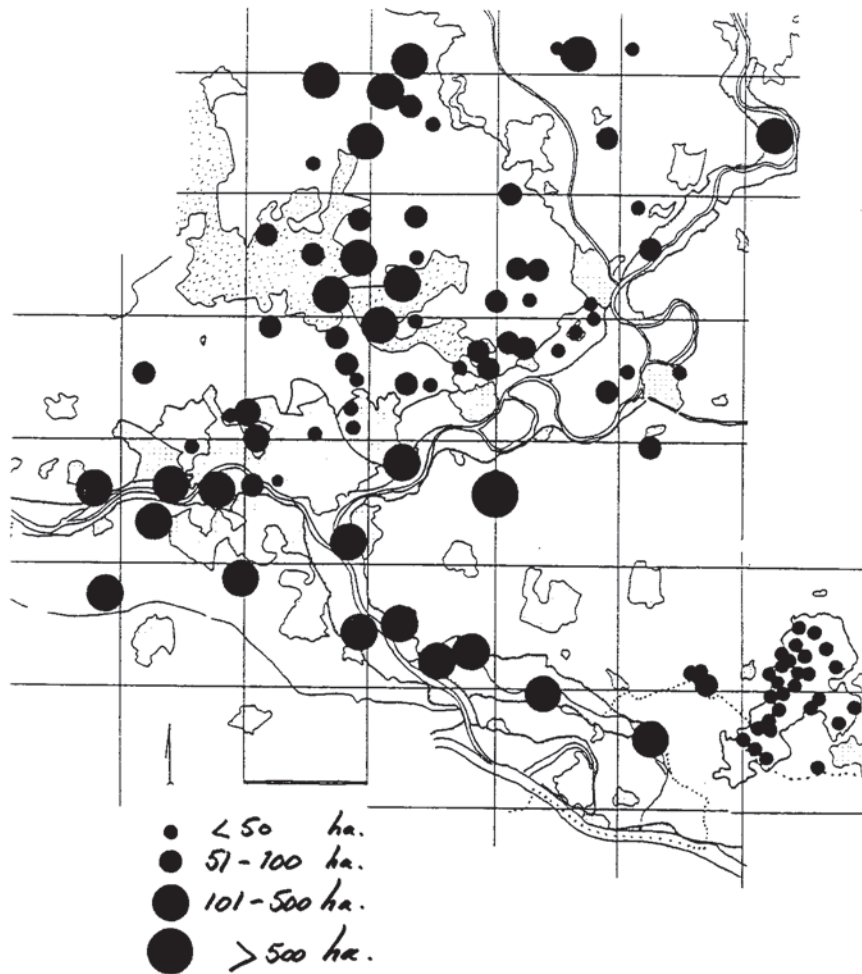
- hoeveel vogels zitten er in de verschillende landschappen binnen het werkgebied en welke soorten bepalen het beeld;
- welke soortgroepen komen er in de verschillende landschappen voor en wat is hun dichtheid.
- Tot slot komt voorbeeldsgewijs de vraag aan bod, hoe algemeen zijn 'algemene' soorten in de verschillende landschappen?

Proefvlakken

De 105 proefvlakken (ook plot genoemd) liggen verspreid over het werkgebied (figuur 1). De eerste werden in 1979 geïnventariseerd, van de laatste is de inkt nog nauwelijks droog. Een groot deel is op de Veluwe gelegen (43) met een totale oppervlakte van 3274 ha. Daarna volgt Montferland (inclusief de Byvanck) met 31 proefvlakken (593 ha.) In andere landschappen is het aantal plots veel kleiner, maar de gemiddelde oppervlakte veel groter.

Tabel 1. geïnventariseerde oppervlakte in verschillende landschappen, tussen haakje de afkorting die wordt gebruikt.

landschap	aantal plots	oppervlakte
Centrale Veluwe (c)	22	2300
Veluwezoom (v)	21	976
Montferland & Bijvanck (m)	31	593
Noord van Dieren (d)	5	519
Uiterwaarden (u)	12	1577
Zuid van de Rijn (k)	3	766
Liemers (l)	2	1727
Rijnstrangen (r)	4	640
Stedelijk gebied (s)	5	114
Totaal	105	9212

Figuur 1. Ligging van de geïnventariseerde plots en hun grootte

In de Liemers ligt een plot van 1675 ha. Dit is in slechts drie ronden geïnventariseerd. Bovendien zijn een aantal soorten in het geheel niet gedaan. Van dit plot zijn alleen de gegevens van de soorten gebruikt waar de inventarisatie om was begonnen: weidevogels en andere cultuurland soorten. In een aantal plots zijn Boerenwaluw, Huismus en Spreeuw niet gedaan. De gegevens van deze soorten in dit verhaal zijn dan ook minima. In de overige proefvlakken zijn alle soorten volgens de uitgebreide territoriumkartering geïnventariseerd (Hustings et al. 1985).

In de proefvlakken die na 1983 zijn geïnventariseerd zijn de soortspecifieke interpretatiecriteria gebruikt (Kwak & Meijer 1986, SOVON 1985). De proefvlakken van voor 1983 zijn voor zo ver mogelijk met behulp van deze criteria opnieuw geïnterpreteerd. Waar dit niet meer kon hebben de criteria van eertijds gegolden (bij 7 of minder bezoeken zijn 2 waarnemingen vereist, bij meer bezoeken 3 waarnemingen).

Landschappen

Iedereen voelt op zijn klompen aan dat de broedvogelbevolking op de Veluwe er anders uitziet dan in de uiterwaarden. Dit wordt veroorzaakt door bijvoorbeeld het voorkomen van water, bos, graslanden; de oppervlakte van deze elementen en hun onderlinge figuratie. Kort gezegd: de structuur en samenstelling van een landschap bepalen het voorkomen van vogels.

Binnen het werkgebied kunnen 11 landschappen worden onderscheiden. In de omgeving van Didam (od) en op de Oeverwallen (oo) langs de Rijn zijn geen plots gedaan. Deze landschappen blijven verder buiten beschouwing. De overige negen zullen hier in het kort worden beschreven (figuur 2).

Centrale Veluwe (c) De Centrale Veluwe bestaat overwegend uit grote boscomplexen, afgewisseld door enkele grote heidevelden. In de bossen overheersen naaldbomen. De bodem is zeer voedselarm en water ontbreekt volledig.

Veluwezoom (v) De Veluwezoom bestaat overwegend uit bos. De bossen zijn veelal van oudere datum, de bodem is veelal matig voedsel arm en het aandeel loofbomen is veel groter dan op de Centrale Veluwe. Langs de rand liggen enkele beken en vijverpartijen.

Montferland & Bijvank (m) Montferland bestaat vrijwel geheel uit bos waarin naaldbomen domineren. Verspreid liggen er kleine heideveldjes. De bodem is voedselarm en het grondwater zit op grote diepte.

Noord van Dieren (d) Ten noorden van Dieren ligt een halfopen landschap. Gras- en bouwlanden worden afgewisseld door bossen en bosjes. De bodem is matig voedselarm terwijl sommige delen droog zijn, andere nat.

Uiterwaarden (u) Langs Rijn en IJssel ligt strook uiterwaarden. Bij hoog water gaat alles onder en wordt een dun laagje slib achter gelaten. De bodem is er voedselrijk, soms droog, soms nat. In de uiterwaarden liggen enkele kleine bosjes, verspreid komen nog heggen en houtwallen voor. Klei- en zandgaten zijn een andere kenmerkend element in de uiterwaarden.

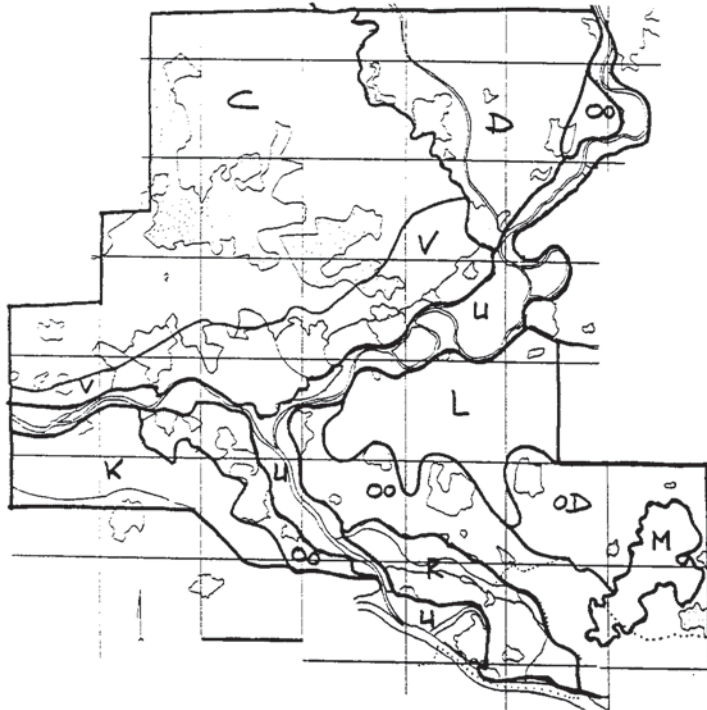
Zuid van de Rijn (k) Ten zuiden van de Rijn strekt zich een open landschap uit met verspreid boerderijen en groepen boerderijen. Bomenrijen vormen de horizon in het landschap. De bodem is vochtig tot nat en voedselrijk.

Liemers (l) Het landschap in de Liemers doet sterk denken aan dat Zuid van Arnhem. Ook hier een open landschap met bomenrijen. Naast natte en vochtige delen liggen hier ook droge delen.

Rijnstrangen (r) Vanaf Lobith loopt een oude arm van de Rijn via Herwen, Aerdt naar Kandia. Het is een zeer smalle strook moeras, water en wilgenbos in een open landschap met gras en bouwlanden. Hier en der zijn nog restanten van heggen en houtwallen te vinden. De bodem bestaat uit droge, vochtige en natte kleigronden.

Stedelijk gebied (s) Hieronder vallen de dorpen en steden binnen het werkgebied, een landschap waar ieder zich een voorstelling van kan maken. Stenen, beton en groen.

Kort samengevat: Centrale Veluwe, Veluwezoom en Montferland bestaan vooral uit bos, elders domineren gras- en bouwlanden. Ten Noord van Dieren ligt nog het meeste bos in het cultuurland. Water komen we vooral in de Uiterwaarden en de Rijnstrangen tegen. In het stedelijk domineren steen en beton.

Figuur 2. De onderscheiden landschappen, de stedelijke gebieden zijn gestippeld. Voor toelichting op afkortingen, zie tabel 1 en tekst

De grote vraag is natuurlijk of de proefvlakken representatief zijn voor het landschap waarin zij liggen. De verhouding bos niet-bos is redelijk overeenkomstig de werkelijkheid. Voorts geldt dat veel plots in de 'leukere en mooiere' gebieden zijn gekozen. Dit heeft allereerst tot gevolg dat er relatief veel zeldzaamheden in de plots zitten. Daarnaast kan het zijn dat de dichtheid van een aantal algemene soorten aan de hoge kant is, maar dit is voor het vervolg niet wezenlijk. Alleen de plots in het stedelijk zijn niet representatief: drie groene wijken met veel oude bomen, een nieuwbouwwijk en een stukje industrieterrein zijn bekeken. De berekende dichtheid aan bosvogels voor het stedelijke is daardoor veel te hoog om voor alle stedelijke gebieden te mogen gelden. Bovendien lagen de drie groene plots langs de Veluwe. Het Veluwe-element is hierdoor oververtegenwoordigd

Werkwijze

Van alle plots is, per soort, het aantal paren of territoria bekend. Daarnaast weten we de oppervlakte van het plot. Per landschap (de 9 uit het vorige deel) zijn de resultaten van de verschillende plots opgeteld en gedeeld door de oppervlakte van alle plots in dat landschap. Dan weten we de dichtheid per ha. Nu is dit niet de meest gelukkige maat. Derhalve is alles omgerekend naar 100 ha. Het getal waar we mee verder gaan is de dichtheid per 100 ha landschap. Een voorbeeld: in plot A (10 ha) zijn 2 territoria van de Koolmees vastgesteld en in plot B (40 ha.) 8, dan zijn dat er samen 10 op 50 ha. De dichtheid per 100 ha landschap wordt dan 20.

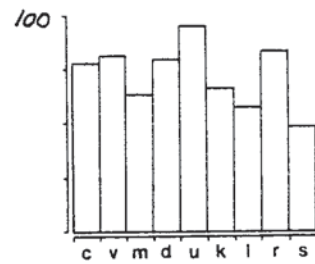
Iedere vogelsoort heeft zijn eigen biotoopkeus. Een Koolmees komen we tegen in het bos, een Kleine Karekiet in moerasvegetaties, een Veldleeuwerik op gras- en bouwlanden alsmede heidevelden. Van alle soorten is bekend in welke biotopen ze voor kunnen komen (Kwak et al. 1988). Daarbij is uitgegaan van een eenvoudige indeling: vogels van heidevelden (12 soorten), vogels van bossen, struwelen, houtwallen en bosranden (76), vogels van cultuurgronden (21), vogels van water en moeras (38) en tot slot vogels van bebouwing (17). In een bosrijk landschap zullen de bosvogelsoorten talrijker zijn dan in een bosarm landschap. We kunnen daarbij kijken naar de presentie van de soorten uit de vijf groepen en naar de dichtheid van de soorten. Een voorbeeld: er zijn 12 soorten van heidevelden. Op de Veluwezoom zijn er 9 vastgesteld, ergo de presentie is 75%. De dichtheid van deze 9 soorten was tezamen 13.9 paar / 100 ha. Deze exercitie is voor de vijf groepen in de 9 verschillende landschappen uitgevoerd. Het resultaat is dat zichtbaar wordt in welke mate (kwalitatief en kwantitatief) de vijf soortgroepen in de verschillende landschappen voorkomen.

De samenstelling van de vogelbevolking in de 9 landschappen

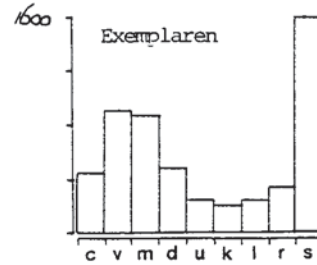
In alle proefvlakken tezamen zijn 136 soorten als broedvogel vastgesteld. Als we weten dat er 140 tot 145 soorten in het hele werkgebied als broedvogel bekend zijn; vrijwel allemaal zijn ze in een plot gesnapt. Alleen Aalscholver, Duinpieper, Grauwe Klauwier, Europese Kanarie en Kuifleeuwerik hebben dit lot nog niet ondergaan. We kunnen dus met een redelijk gerust hart kijken naar de soortenrijkdom in de verschillende landschappen. Door de verschillen in geïnventariseerde oppervlakte per landschap, moeten de getallen met enige voorzichtigheid worden bekeken. Des te groter de bekeken oppervlakte, des te groter ook de kans dat een zeldzame soort een keer in een plot wordt vastgesteld.

Het grootste aantal soorten is vastgesteld in de Uiterwaarden (figuur 3), gevolgd door de Rijnstrangen. De Centrale Veluwe, Veluwezoom en Noord van Dieren ontlopen elkaar weinig. Montferland kent minder soorten. Hier ontbreken in vergelijking tot de Veluwe soorten van heidevelden, cultuurlandsorten en soorten van bebouwing. In de beide open landschappen (Zuid van de Rijn en Liemers ligt de soortenrijkdom duidelijk lager. De stad spant de kroon aan de onderzijde. Hoewel er leuke plots zijn gedaan, soorten van cultuurgronden en water- en moerasvogels komen er niet of nauwelijks voor.

Figuur 3. Aantal soorten in de negen landschappen

Figuur 4. Totale dichtheid (paar/100 ha) in de negen landschappen

De dichtheid van alle vogels tezamen geeft een eerste indruk (figuur 4) van het aantal. Veruit de hoogste dichtheid wordt bereikt in de stedelijke plots, gemiddeld 1600 paren per 100 ha. Daarna volgen de twee zeer bosrijke landschappen, Veluwezoom en Montferland, met bijna 900 paren. De Centrale Veluwe en Noord van Dieren ontlopen elkaar weinig met ruim 400 paren. In de vier bosarme landschappen liggen de dichtheden het laagst, tussen de 250 en 350 paren. Wie zijn nu het meest talrijk in de verschillende landschappen? Hiervoor zijn uit ieder landschap de vijf talrijkste genomen (tabel 2).

Tabel 2. Overzicht van de vijf (onderstreept) talrijkste soorten in de negen onderscheiden landschappen; per soort de dichtheid per 100 ha landschap.

Soort	c	v	m	d	u	k	l	r	s
Wilde Eend	0.0	3.7	6.8	7.1	13.4	9.4	3.9	16.7	0.0
Meerkoet	0.0	2.6	0.0	1.3	10.5	4.3	0.6	27.0	0.0
Kievit	0.0	0.0	0.0	6.0	16.4	29.4	13.4	11.1	0.0
Houtduif	13.9	43.6	37.2	26.4	13.2	3.5	9.8	12.2	100.4
Oeverzwaluw	0.0	0.0	0.0	0.0	1.1	0.0	0.0	28.0	0.0
Winterkoning	15.4	47.3	35.3	25.8	6.2	2.0	0.0	8.0	31.7
Roodborst	34.6	73.2	69.1	28.3	2.9	0.0	0.0	3.8	48.5
Merel	20.7	82.2	58.2	34.1	17.3	11.5	21.2	15.2	305.8
Bosrietzanger	0.0	0.3	0.0	0.6	13.7	10.8	0.3	8.6	0.0
Kleine Karekiet	0.0	0.0	0.0	1.7	10.8	2.1	0.0	23.3	0.0
Tjiftjaf	4.2	25.1	28.5	36.0	4.8	1.3	5.8	8.9	51.1
Kuifmees	24.3	8.0	28.4	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	1.8
Zwarte Mees	37.4	21.1	72.4	1.4	0.0	0.0	0.0	0.0	5.3
Pimpelmees	13.7	46.8	37.6	18.1	3.0	2.0	1.9	1.9	80.2
Koolmees	46.1	65.6	65.8	30.0	7.5	5.9	7.7	6.0	133.0
Spreeuw	12.4	40.0	20.4	19.1	3.8	9.7	19.3	4.1	153.3
Huisaas	1.3	4.0	0.0	30.0	8.3	28.9	38.5	16.9	358.6
Ringmus	1.1	0.5	0.7	1.5	6.9	3.8	19.3	3.0	4.4
Vink	50.4	83.5	105.6	26.8	3.5	4.4	3.9	5.8	59.0

Er zijn 19 soorten die in een of meer landschappen tot de meest talrijke behoren. Alle zijn het soorten die we als algemene soorten kennen. De Merel spant de kroon, alleen op de Centrale Veluwe en in de Rijnstrangen behoort deze niet tot de top vijf. In beide gevallen scheelt het echter weinig. Een ander uiterste vormt de Oeverzaluw. Een grote kolonie in een plot en daarmee spant deze voor vier plots in de Rijnstrangen de kroon. Er liggen echter meer grote kolonies in deze streek. Daarmee is de eerste plaats wellicht niet terecht, maar een hoge dichtheid wel. In de bosrijke landschappen zijn het bosvogelsoorten die de kroon spannen. In het cultuurland zijn het soorten als Kievit, Wilde Eend, maar ook Huismus en Spreeuw. Moerassoorten als Kleine Karekiet en Bosrietzanger behoren alleen in de Uiterwaarden en de Rijnstrangen tot de top vijf. In het stedelijke milieu doen de soorten die ieder in de achtertuin kan zien het daadwerkelijk ook het best.

Vijf groepen vogels in het landschap

Er zijn vijf groepen soorten onderscheiden (figuur 5). De presentie en de dichtheid waarin deze soorten in de negen verschillende landschappen voorkomen leert ons welke betekenis deze landschappen voor deze vijf groepen hebben. Komt een soort er voor, ongeacht het aantal, dan hebben we de kwalitatieve betekenis te pakken, kijken we ook naar het aantal dan is het de kwantitatieve betekenis. Komen er in een landschap veel soorten uit een groep voor en is de dichtheid hoog, dan is dat landschap voor die groep van groot belang. Is de dichtheid laag en de presentie hoog (of omgekeerd) dan is de betekenis minder, en zijn beide laag dan is de betekenis gering. Let wel dit zegt niets over de potenties. Zo zou, wanneer het landschap anders wordt gebruikt, een hoge presentie met een lage dichtheid kunnen veranderen in een hoge presentie en een hoge dichtheid. In de praktijk betekent dit in een cultuurlandschap met enkele Kieviten en nog een Grutto, een Wulp, een Watersnip en een Kemphaan bij een ander gebruik van alle genoemde soorten de aantallen kunnen toenemen. Wanneer zich dan ook weer een Slobeend vestigt neemt de presentie ook weer toe.

De eerste vraag: waar komen de vogelsoorten van heidevelden voor? Op de Centrale Veluwe is de presentie het hoogst, op Montferland en in de stedelijke gebieden het laagst. Elders komen nog ongeveer 50 % van de te verwachten 12 soorten voor. Soorten die uitsluitend in de plots op de Centrale Veluwe zijn vastgesteld zijn Nachtzwaluw, Korhoen (toen hadden we ze nog!). Soorten als Witte Kwikstaart en Kneu komen in alle landschappen voor. Op de Centrale Veluwe is de dichtheid aan heidevogels veruit het hoogst. De hoofdmoot bestaat hier uit Veldleeuwerik en Boompieper. Elders komen nog ongeveer 20 paar / 100 ha voor. Op Veluwezoom en Montferland en Noord van Dieren heeft de Boompieper nog een redelijke aandeel, elders is de Veldleeuwerik talrijk.

Bosvogelsoorten hebben de hoogste presentie in de bosrijke landschappen: Centrale Veluwe, Veluwezoom, Montferland en Noord van Dieren. De laagste presentie werd bereikt in de Liemers. Kijken we naar de dichtheid dan springt de stad er aan alle kanten uit. Ongeveer een kwart hiervan komt op het conto van de Merel: meer dan 300 paar / 100 ha. Veluwezoom en Montferland ontlopen elkaar in de dichtheid aan bosvogels weinig, bijna 900 paar per 100 ha. Op de Centrale veluwe en Noord van Dieren ligt het een stuk lager. Hier komen dan ook veel open ruimten in het landschap voor; in de eerstgenoemde heidevelden, in de tweede gras en bouwland. Elders in het cultuurlandschap bereiken de bosvogels slechts een lage dichtheid, minder dan 150 paar 100 ha.

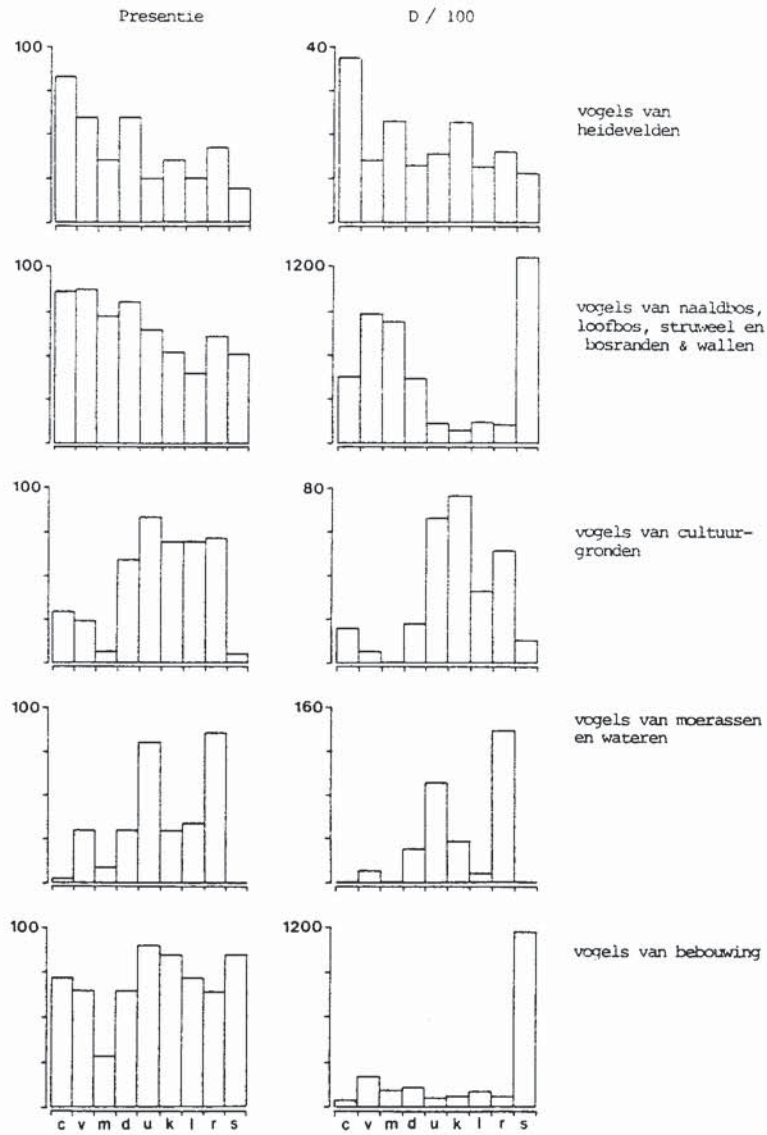

Vogels van de cultuurgronden ontbreken vrijwel geheel op Montferland en in het stedelijk gebied. Alleen de Witte Kwikstaart komen we overal tegen. In de gebieden Zuid van de Rijn is de presentie het hoogst, maar ligt nauwelijks boven die in de Uiterwaarden, Liemers en de Rijnstrangen. Op de Veluwe is deze soortgroep slecht vertegenwoordigd, maar Noord van Dieren is de presentie tamelijk hoog. De dichtheid laat een iets ander beeld zien. Hoge dichtheden zijn aangetroffen in het gebied Zuid van Arnhem, de Uiterwaarden. Lagere dichtheden zijn vastgesteld in de Liemers en de Rijnstrangen. Ondanks de relatief hoge presentie Noord van Dieren is de dichtheid hier laag, ongeveer gelijk aan die op de Veluwe. Er broeden dus maar weinig cultuurlandvogels in dit halfopen landschap.

Vogels van water en moeras hebben in de Rijnstrangen en de Uiterwaarden een hoge presentie. Op de Centrale Veluwe, Montferland en in het Stedelijk gebied is deze zeer laag. Water en moeras ontbreken ook vrijwel geheel in deze landschappen. Als we naar de dichtheid kijken dan wordt het verschil tussen de verschillende landschappen nog pregnanter. Een hoge dichtheid in de Rijnstrangen en de Uiterwaarden. Daarnaast komen er Noord van Dieren en Zuid van de Rijn nog redelijk wat voor. Elders ontbreken deze soorten vrijwel. Langs de Velwezoom zijn het de Meerkoeten en Waterhoentjes op de vijvers die nog voor een positieve dichtheid zorgen.

Bijna ieder huis heeft wel een Huismus, een Merel, een Houtduif en een Turkse Turtel als broedvogel. De presentie van de vogelsoorten van bebouwing is dan ook in alle landschappen vrijwel hetzelfde. Alleen op Montferland ligt deze duidelijk lager, hier ontbreekt dan ook vrijwel elke bebouwing. Kijken we echter naar de dichtheid van deze groep soorten dan wordt het beeld geheel anders. De stad springt er aan alle kanten uit. De Huismus en Merel nemen ongeveer de helft van de totale dichtheid voor hun rekening. Elders hebben deze soorten maar een lage dichtheid.

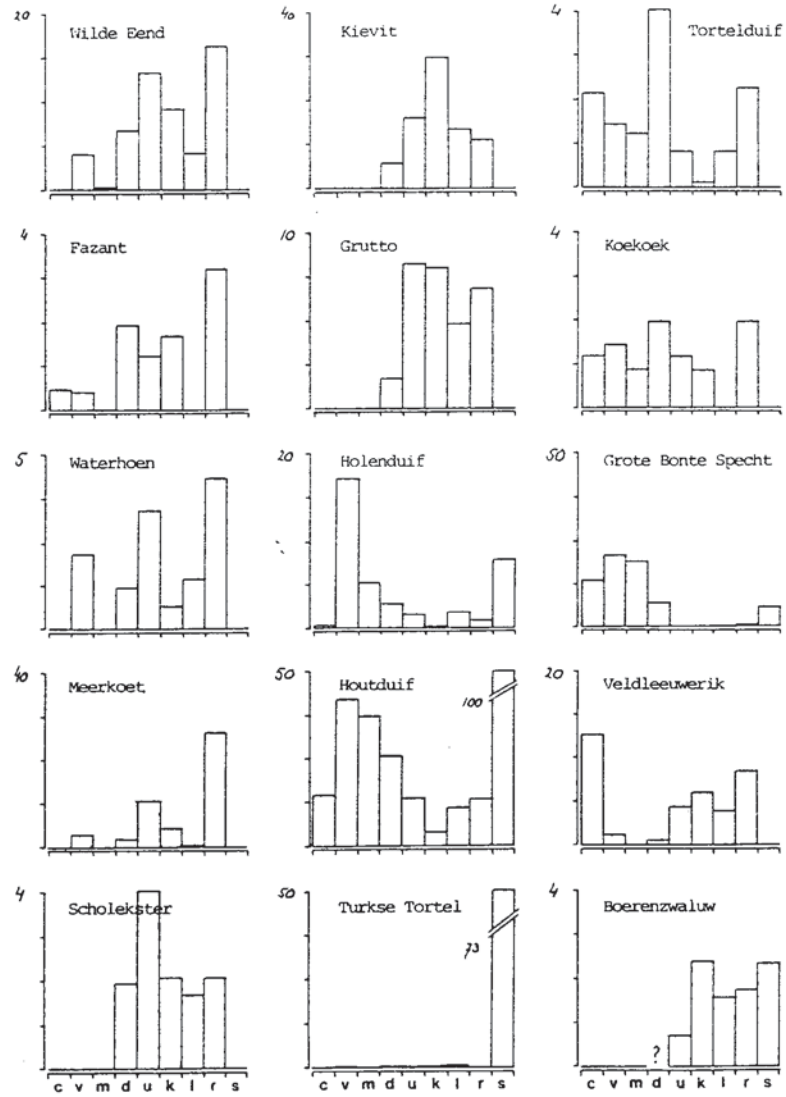

Figuur 5. Presentie en dichtheid (paar/100 ha) van vijf groepen vogelsoorten in de negen landschappen. (voor afkortingen zie tabel 1)

Enkele algemene soorten (figuur 6)

In figuur 6 is voor 15 algemene soorten de dichtheid in de 9 landschappen gegeven. Voor een toelichting op de afkortingen op de x-as zij verwezen naar tabel 1.

Figuur 6. Dichtheid (paar/100 ha) van 15 vogelsoorten in de negen landschappen

De **Wilde Eend** komt in vrijwel alle landschappen voor, alleen op de Centrale Veluwe, Montferland is het een schaarse soort. In de Stedelijke plots is deze niet vastgesteld. Zijn vervanger, de Soepeend, echter wel!. De hoogste dichtheid wordt bereikt in de Rijnstrangen en in de uiterwaarden. Elders komen 5 tot 10 paar Wilde Eenden per 100 ha voor.

Fazanten ontbreken op grote delen van de Veluwe, de dichtheid is hier dan ook laag. Op Montferland komt deze soort in het geheel niet voor, evenals in de stad. In het cultuurlandschap komen 2 tot 4 paar per 100 ha voor. Het ontbreken in de Liemers is waarschijnlijk een gevolg van de slechte steekproef. Bij deze soort wordt de dichtheid waarschijnlijk niet alleen door het landschap bepaald maar ook de mate waarin deze wordt uitgezet ten behoeve van de jacht.

Waterhoentjes zijn gebonden aan water. Ze ontbreken dan ook op de Centrale Veluwe, Montferland en in het stedelijk gebied. Elders komen er relatief veel voor langs de Veluwezoom, in de Uiterwaarden en in de Rijnstrangen. In de andere cultuurlandschappen komt ongeveer 1 paar per 100 voor.

De **Meerkoet** heeft eenzelfde verspreiding over de landschappen als het Waterhoen. De verschillen in dichtheid zijn echter veel groter. In de Rijnstrangen komen er meer dan 25 per 100 ha voor, in de Uiterwaarden ruim 10 per 100 ha. Elders gaat het om enkele paren per 100 ha.

Scholeksters zijn in hun verspreiding beperkt tot het cultuurlandschap. De hoogste dichtheid (ruim 4 per 100 ha) wordt bereikt in de Uiterwaarden. Elders zijn het er ongeveer 2 per 100 ha.

De **Kievit** is eveneens beperkt tot de vijf cultuurlandschappen. Op de stuwwallen en in het stedelijke gebied ontbreekt de soort. De hoogste dichtheid wordt in de Uiterwaarden bereikt, meer dan 30 per 100 ha. Noord van Dieren broeden er ongeveer 5 per 100 ha.

De verspreiding van de **Grutto** over de landschappen is dezelfde als die van Scholekster en Kievit. Noord van Dieren broeden er slechts 1 tot 2 per 100 ha. In de andere vier cultuurlandschappen ontlopen de dichtheden elkaar weinig, 5 tot 8 per 100 ha.

Holenduiven komen we vooral op de Veluwezoom tegen, 17 per 100 ha. Het grote aantal oude Beukelanen en oude Beukebossen in dit boslandschap zal hier debet aan zijn. Daarnaast broeden er nog een groot aantal in de groene stadswijken. Op de Centrale Veluwe is het een schaarse soort, minder dan 1 per 100 ha. In het agrarisch gebied komen slechts 1 tot 3 paren per 100 ha voor.

Houtduiven komen overal voor. De hoogste dichtheid wordt in de stedelijke gebieden bereikt, op iedere ha zit er 1. Op de Veluwezoom en Montferland is de soort veel talrijker dan op de Centrale Veluwe. Deze vogels fourageren wellicht voor een deel in het aangrenzende agrarische gebied, terwijl de vogels op de Centrale Veluwe het uitsluitend van dit gebied zelve moeten hebben. In de vier open agrarische landschappen ligt de dichtheid het laagst, met in Zuid van Arnhem slechts 3 paar per 100 ha.

Turkse Tortels zijn gebonden aan bebouwing. De dichtheid illustreert dit prachtig: meer dan 70 per 100 in de stedelijke plots en elders slechts enkele per 100 ha. Op de Centrale Veluwe, Montferland en de Rijnstrangen ontbrak de

soort in de plots. Dit zijn dan ook de landschappen met de laagste bebouwingsdichtheid.

Tortelduiven ontbreken alleen in de stedelijke omgeving. Op de stuwallen van de Veluwe en Montferland broeden er 1 tot 2 per 100 ha. In de bosarme landschappen Zuid van Arnhem, Liemers en Uiterwaarden zijn het er minder dan 1 per 100 ha. De kleine wilgenbossen in de Rijnstrangen herbergen een groot aantal Tortels, vandaar dat de dichtheid relatief hoog uitkomt. Noord van Dieren is de kans op het zien van een Tortel het grootst.

De dichtheden van de **Koekoek** in de verschillende landschappen ontlopen elkaar weinig. Alleen de stad ontbeert een Koekoek. Het ontbreken in de Liemers is waarschijnlijk een gevolg van de slechte steekproef.

De **Grote Bonte Specht** lijkt duidelijk gebonden aan bossen. Op de Veluwe en Montferland komen er 10 tot 15 per 100 ha voor, Noord van Dieren ongeveer 4 per 100 ha. De groene stadswijken blijken ook Grote Bonte Spechten te herbergen. In het cultuurlandschap komt deze soort niet of nauwelijks voor.

Veldleeuweriken ontbreken in de stedelijke gebieden en op Montferland. Hier komen geen grote open gebieden voor waar deze soort terecht kan. Noord van Dieren is de dichtheid ook minimaal, evenals op Velwezoom. Op de Centrale Veluwe licht de dichtheid met ruim 20 per 100 ha duidelijke boven die in de vier open agrarisch landschappen. Zou naar de dichtheid op heidevelden worden gekeken, in vergelijking tot die op gras en bouwlanden, dan zou het verschil nog duidelijker zijn.

Boerenzwaluwen komen vooral voor in de cultuurlandschappen en de stedelijke milieus. Op de twee stuwallen ontbreekt de soort. De dichtheden zullen niet geheel de werkelijkheid zijn. Zo is deze soort Noord van Dieren niet gedaan, in andere agrarische plots is deze soort niet altijd goed uit de verf gekomen. De tweedeling die zichtbaar is, is echter wel reeel.

Discussie

In deze bijdrage is uitgegaan van de dichtheid per 100 ha landschap. Een landschap is dan de optelsom van de verschillende elementen als bos, water en grasland. Veel soorten hebben een beperkte biotoopkeus, zij komen uitsluitend voor in het bos, op water of in grasland. De dichtheid per 100 ha landschap zegt dan voor een deel alleen hoe groot de relatieve oppervlakte van een biotoop binnen een landschap is. Of er verschillen in dichtheden in hetzelfde biotoop in verschillende landschappen zitten komen we langs deze weg nauwelijks te weten. Zo lijkt de Grote Bonte Specht op de Velwezoom bijna twee zo talrijk als op de Centrale Veluwe. De soort broedt in beide landschappen uitsluitend in het bos. De dichtheden in het bos ontlopen elkaar zeer weinig: 19.8 paar per 100 op Velwezoom en 18.2 paar op de Centrale Veluwe. Een ander voorbeeld; de Veldleeuwerik lijkt op de Centrale Veluwe ruim twee maal zo talrijk als in het cultuurlandschap. De dichtheid van de Veldleeuwerik op de heidevelden ligt rond de 50 paar per 100 terwijl deze op de gras- en bouwland in het agrarisch gebied nauwelijks boven de vijf paar per 100 ha komt. De dichtheid per 100 ha blijft echter een goede maat om aan te geven in welke landschappen een soort veel of weinig voorkomt.

- Hustings M.F.H., Kwak R.G.M., Opdam P.F.M & Reijnen M.J.M.S. 1985. Vogelinventarisatie. Natuurbeheer in Nederland, 3. Vogelbescherming/PUDOC, Zeist/Wageningen.
- Kwak R.G.M. & Meijer R. 1985. Interpretatiecriteria voor broedvogelinventarisaties met de territoriumkartering. Limosa 58: 97-108.
- Kwak R.G.M., Reijrink L.A.F., Opdam P.F.M. & Vos W. 1988. Broedvogeldistricten van Nederland. PUDOC, Wageningen.
- SOVON 1985. Handleiding Broedvogelmonitoring Project (BMP). SOVON/BS, Arnhem/Voorburg.

---

10 jaar fenologie

Jos Pilzecker

Sinds 1980 verzamelt de VWG 'systematisch' gegevens van de voorjaarsfenologie.

Twee redenen zijn er om daarvan een totaaloverzicht te maken:
-afgelopen seizoen was het tiende, dus een jubileum!
-de komende uitgave van een avifauna van ons werkgebied!!

Van de 35 soorten waarnaar is gekeken, zijn er al meer dan 3000 gegevens binnen. Voor de meeste soorten moeten toch zinnige dingen te concluderen zijn.

Al in eerdere artikelen zijn wat leuke patronen aangegeven, zoals soorten die zeer constant en massaal aankomen (bv. de Gierzwaluw), maar ook zeer 'onbetrouwbare' soorten als de Grutto.

Voor het achterliggende seizoen 1989 zijn tot-nu-toe acht lijsten binnen; dat moeten er minstens 20 worden!!

Daarbij zijn alweer enkele opvallend vroege waarnemingen gemeld:

- Tjiftjaf op 4 maart
- Bosrietzanger op 16 april
- Grauwe Vliegenvanger op 17 maart

Maar het meest opmerkelijk is dat veel soorten laat lijken te zijn, en dat met zo'n (redelijk) goed voorjaar. Of zou er teveel oostenwind zijn geweest?

Meer gegevens zijn dus dringend gewenst! Ook al heb je maar van enkele soorten wat data, alles is (zeer) welkom.

Dat geldt ook voor oude gegevens van 1980-88 die ergens in een stoffig archief of beduimd zakboekje zitten. Alles kan (en moet) verwerkt worden.

GEVRAAGD-GEVRAAGD-GEVRAAGD-GEVRAAGD-GEVRAAGD-GEVRAAGD-GEVRAAGD-GEVRAAGD

* fenologielijsten/gegevens van 1989

* fenologiegegevens van 1980-1988, voorzover al niet eerder doorgegeven

* gaarne voor 1 oktober inzenden (oudeweg 35 Leuvenheim)

=====

een avondje vleren

Henk Sierdsema

Verslag van een vleermuisexcursie van de VWG, d.d. 26 mei 1989.

Op de bewuste datum waren de weergoden ons helaas niet goed gezind: na een periode van warm zonnig weer, was het op de uitgekozen avond koud en winterig. Marc van Bebber, regionaal coördinator van de Stichting Vleermuisonderzoek, en schrijver dezes togen dan ook met een pessimistische stemming richting Zijpendaal: dit zou wel weer niets worden. Blijkbaar dachten de leden van de VWG er ook zo over, de opkomst was dan ook laag. Slechts 2 personen waagden het de weergoden te trotseren. In de schemering bleek echter al gauw dat ook vleermuizen niet voor een kleintje vervaard zijn. Het was nog lang niet donker toen de 'twie-tjow'-geluiden van de Rosse Vleermuis weerklonken uit de bat-recorder, een apparaat waarmee de ultrasone geluiden hoorbaar kunnen worden gemaakt. We zagen de vleermuis prima rondvliegen omdat het dus nog zo licht was. In de luwte van de hoge bomen bij het kasteel werden daarna al snel de eerste Dwergvleermuizen opgemerkt terwijl ook de sonar van de Ruige Dwergvleermuis enkele malen te horen was (uit de bat-detector (= vleermuis-detector -red.)). Ook kwam een Laatvlieger, die nog groter is dan een merel, langs gescheurd. Het begon dus al goed: 4 soorten vleermuizen in 10 minuten. Gedurende de wandeling rondom het park werden alle hiervoor genoemde soorten nogmaals waargenomen. Met name het 'gespetter' van de Dwergvleermuizen klonk veelvuldig vanuit de detector. Ook konden we de vleermuizen prima zien.

Na een korte wandeling door het bos, die geen vleermuizen opleverde, kwamen we aan bij de vijvers. Hier hadden Marc en ik oorspronkelijk onze hoop op gevestigd. Immers, waterpartijen in het bos trekken vaak veel vleermuizen aan. We werden niet teleurgesteld: rondom de vijver jaagden veel Dwergvleermuizen en vlak boven het wateroppervlak jaagden zo'n 10 Watervleermuizen. Pas achteraf bleek er ook nog minstens 1 Franjestaart tussen te hebben gevlogen. Hoewel Watervleermuizen pas tevoorschijn komen als het helemaal donker is, zijn ze altijd goed te bekijken met behulp van een sterke zaklamp. In combinatie met een verrekijker levert dit spectaculaire beelden op van de in de meest vreemde bochten vliegende vleermuizen. Deze soort valt goed op doordat hij erg contrastrijk is; een zwarte bovenkant en een witte buik. Ook werd enkele keren een vleermuis gezien die fraaie loopings maakte boven het water. Pas sinds kort is bekend dat dit een typisch gedrag is van de Franjestaart. Dankzij al dit fraaie bochtenwerk konden de deelnemers maar met moeite de verrekijker overdragen aan een andere liefheb(st)(b)er.

De wandeling terug naar het kasteel leverde ook nog enkele vleermuizen op. Teruggekomen bij het beginpunt konden we concluderen dat deze excursie toch wel zeer succesvol was geweest. Maar liefst 6 soorten vleermuizen en nog prima gezien ook! Misschien ook wat voor andere leden de volgende keer???

rondje finland

Jos van der Leygraaf

Inleiding

In de periode 17 juni tot 15 juli 1989 hebben Henk Kersten en auteur dezes hun vakantie doorgebracht in Finland. Hier hebben we in totaal 6 nationale parken bezocht.

Het landschap

Finland bestaat vooral uit bos en water. Maar liefst 65% van het landoppervlak is bos. De meest voorkomende boomsoorten zijn den (45%), spar (37%) en berk (15%). Vooral in Zuid en Midden-Finland zijn uitgestrekte naaldbossen te vinden. In het Noorden vinden we vooral bergen en toendra's. In de (droge) bosgebieden is er veel ondergroei van bos- en veenbes. Op veel plaatsen is de bodem echter drassig en begroeid met veenmos. In de bossen is een rijke flora en fauna te bewonderen. Opvallend zijn de vele mierenhopen, variërend van 30 tot 150 cm hoog. Naast bossen bepalen de vele duizenden meren in belangrijke mate het Finse landschap. Voorts zie je veel rotsplateaus. Veel hoogteverschillen zijn er niet. In Zuid en Midden-Finland zijn de hoogste bergen 600 tot 700 meter hoog. In het Noorden bereiken enkele bergen de 1300 meter.

Aland

De eerste 2 dagen hebben we op Aland doorgebracht. Dit is een verzamelnaam voor de duizenden eilandjes, riffen en scheren in de Botnische Golf tussen Zweden en Finland. Deze eilanden behoren tot Finland. Tijdens enkele wandelingen op een paar van deze eilanden namen we de volgende soorten waar: Steenloper, Brilduiker, Grote Zeeëend, Noordse Nachtegaal, Tapuit, Grauwe Klauwier en Middelste Zaagbek.

Op naar Finland

Via een mooie boottocht langs de duizenden eilandjes van Aland kwamen we in Turku aan. Vanuit deze havenstad in het westen zijn we naar het Oulanka nationale park gereden in het noordoosten. Op onze weg hier naartoe hebben we nog vijf andere nationale parken bezocht (figuur 1). In Finland kan men in deze parken op speciale plaatsen kamperen en koken. Bij sommige parken stonden waterputten waar je gebruik van mocht maken. In alle parken waren gemarkeerde wandelroutes aanwezig. De nationale parken (22 in totaal) variëren nogal in grootte (4,2 - 2800 km²). De grootste parken liggen vrijwel allemaal in het noordelijke deel van het land. Het nationale park Oulanka was het hoofddoel van de vakantie maar op de weg daar naartoe hebben de volgende vijf parken ook nog bezocht:

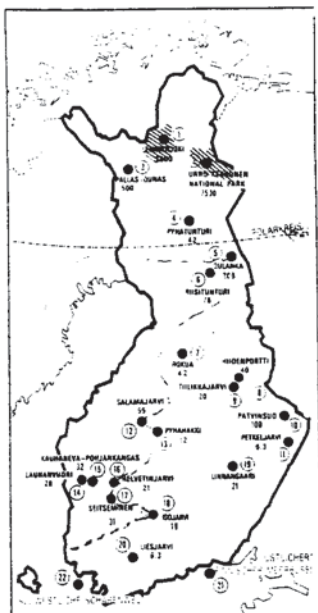
Isojärvi (19 km²): vogels als Parelduiker, Hazelhoen en Bosruiter

Seitsemien (31 km²): Hazelhoen, Houtsnip, Kraanvogel en Taigaboomkruiper

Helvetinjärvi (21 km²): Hazelhoen, Kraanvogel, Paapje, Bosruiter, Wielewaal en Raaf

Salamajärvi (55 km²): Keep, Parelduiker, Visarend, Middelste Zaagbek en Kruisbek

Pvha-häkki (12 km²): weinig vogels, Fluiters en Gekraagde Roodstaart

Figuur 1. Nationale Parken in Finland (tussen haakjes is de oppervlakte in km² aangegeven)

Nationale park Oulanka

Ons hoofddoel, Oulanka, is gelegen in Noordoost-Finland vlakbij Rusland en net onder de poolcirkel. Hier zijn we vijf dagen geweest. In dit grote park (206 km²) hebben we een 70 km lange wandelroute 'Karhienkurros' of -tewel 'berentrekroute' gelopen. De route leidde langs de mooiste plaatsen van het park. Op diverse plaatsen stonden trekkershutten of was er een andere mogelijkheid om te kamperen. Dwars door het park stroomt de rivier de Oulanjoki die in Rusland in de Witte Zee uitmondt. Op sommige plaatsen was de rivier snelstromend en waren er fraaie watervallen te bewonderen. Enkele malen moesten we de kolkende stroomversnellingen oversteken met behulp van hangbruggen. Dit alleen al was een hele belevenis. Tijdens onze trip door dit park hebben we leuke waarnemingen gedaan zoals Waterspreeuw, Oeverloper, Keep, Bosgors, Pestvogel, Paapje, Bruinkopmees, Taigagaai, Kruisbek, Oeverzwaluw, Hazelhoen (+ juv) en Parelduiker (+juv). In dit park hebben we de enige Nederlander gesproken die we in Finland zijn tegengekomen: een vogelliefhebber en nog wel een DBA-er ook. Hij was op zoek naar specialiteiten als de Blauwstaart. Hij had verder nog maar weinig gezien. Maar hij bleef optimistisch. Na deze mooie dagen in Oulanka was het tijd geworden om huiswaarts te keren. Nog even de Russische grens bezocht en de poolcirkel gepasseerd. Via Zweden gingen we tenslotte naar het zuiden. Hier hebben we ondermeer nog Raaf, Grauwe Klauwier en Canadese Gans kunnen bewonderen.

Finland totaal

Finland is een mooi land met een schitterende natuur die vanaf het midden van het land naar het noorden pas echt mooi begint te worden. Overigens is het wel triest om te zien dat er zoveel grote kapvlakten ontstaan ten behoeve van de houtindustrie.

Een vreemde ervaring is het dat het 's nachts niet donker wordt. Minder leuk zijn de vele muggen. Vooral in Oulanka werd je bijna volledig geconsumeerd. Het weer was daarentegen prima. Drie weken lang rond de 25 ° C. Over het vogelleven het volgende:

Tot de meest algemene soorten behoren Sijs, Gekraagde Roodstaart, Bonte Kraai, Witte Kwikstaart, Vink en Kramsvogel. We hebben verder relatief veel Hazelhoenders gezien. Op de meren waren vrijwel geen vogels te bespeuren. Op de grotere meren zag je soms Brilduiker, Parelduiker en Middelste Zaagbek. In de periode dat wij er waren, juni/juli, zag je veel soorten met jongen als Kraanvogel, Bril- en Parelduiker, Middelste Zaagbek en Hazelhoen.

Verder nog wat leuke ervaringen: overstekende Korhoen en Kraanvogels met jongen vlak voor de auto. Ook leuk waren de zingende Roodmussen op de camping. Of baltsende Houtsnippen vlakbij de tent. Of wat te denken van een Waterspreeuw op slechts enkele meters van een trekkershut!

Tenslotte zou ik eenieder die plannen heeft om ooit dit land van de meren te bezoeken, willen aanraden niet in juli te gaan, vanwege de muggen. Voor de rest kan ik alleen maar zeggen SUOMI ON IHANA (? -red.).

---

vogelkijkdag 8-10-89

Zondag 8 oktober nadert met rasse schreden, dus wordt het tijd om de kijker van de zolder te halen of ter hand te nemen en je snel op te geven voor deze 'tel-orgie'. Zoals bekend zullen langs een lijn van IJmuiden tot Montferland op een onderlinge afstand van 1 km gedurende deze hele dag trektellingen verricht gaan worden. Naast persoonlijk genot, zullen onze verrichtingen voor heel Nederland plezier op gaan leveren omdat de hele dag zowel televisie- als radio-uitzendingen verzorgd gaan worden!

De genoemde lijn loopt ook door ons werkgebied. In totaal zullen er 20 telposten bemand gaan worden in de omgeving van Arnhem waarvan (hopelijk) 10 door leden van de Vogelwerkgroep Arnhem e.o. Een telpost zonder tellers is echter geen telpost, dus zijn er tellers nodig. Je hoeft niet een 'kei' te zijn, enige kennis van overtrekkende vogels wordt echter wel verlangd. Voor minder ervaren tellers is er zeker de mogelijkheid om wat te leren op deze dag door zich bij een meer ervaren teller te voegen.

Alle informatie over de telposten (ligging, bemanning e.d.) is te verkrijgen bij Rob Lensink (085- 515501).

Voor degenen die nog niet helemaal overtuigd zijn; voor 'koek en zoopie' wordt gezorgd door Nico de Haan c.s.!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!